

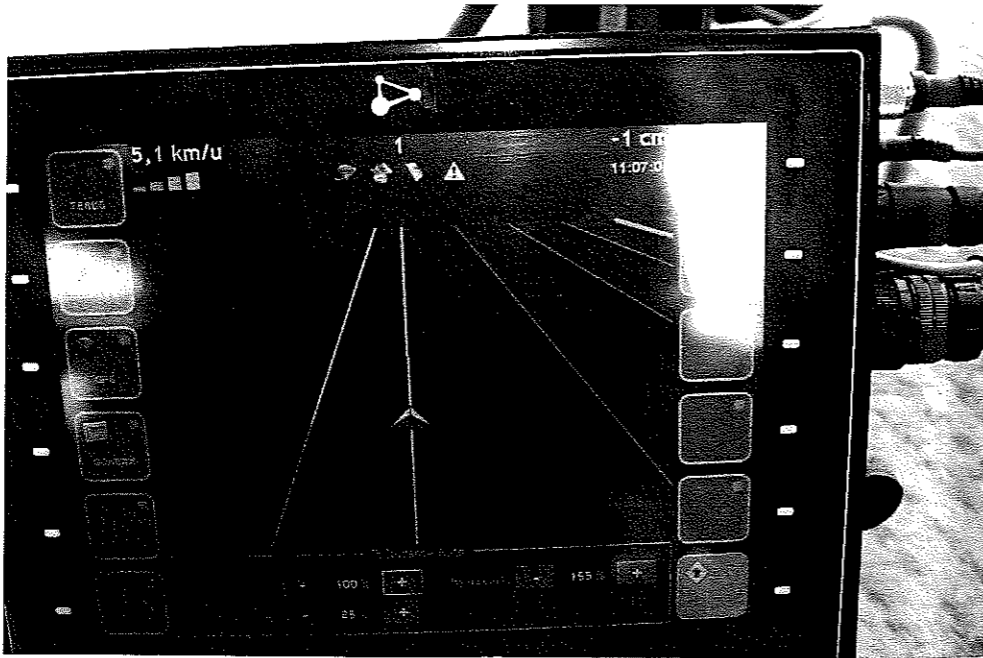
bedrijf." De gemeente Lelystad was zo onder de indruk dat er aan de noordoostelijke kant van deze gemeente (onder andere aan de Bronsweg), waar volgens eerdere plannen huizen moesten komen, een behoorlijk stuk grond voor biologische landbouw werd bestemd. Er werd een eigen afzetorganisatie opgericht en ook dat had een stimulerend effect. Oosterhuis: "De groei van de biologische landbouw in Flevoland is mede daarvoor veel sterker geweest dan elders." "Wij kwamen vaak in Nagele omdat we al met de geïntegreerde landbouw bezig waren," vertelt Wim Salomons die zich ook bij het innovatieproject biologische landbouw aansloot.

"Dat was een concreet voorbeeld van: dat kan dus wel. Dat draaide toch redelijk goed. Nagele was een gastvrij bedrijf, laagdrempelig. Je kreeg de cijfers naast elkaar te zien. Er was in de polder verder geen biologisch bedrijf dat vergelijkbaar was met het onze en dat was een prikkelend voorbeeld voor de overstap. Als je daadwerkelijk betrokken bent bij het milieu, moest je wel overstappen naar de biologische landbouw."

De biologische landbouw maakte het agrarisch ondernemerschap in de ogen van de Salomons weer leuk. Ze waren toe aan iets nieuws. Wel vonden de Salomons het werken met de geïntegreerde methode vaak lastig.

"Dat werken met schadedrempels: ik werd er heel moe van. Steeds weer die vaag: moet ik al spuiten of wachten? Soms wachtte je dan te lang en dan moest je extra zwaar spuiten. Het was allemaal vreselijk onrustig. Veel natte vingerwerk, beetje gokken, beetje inzicht. Bij gangbaar weet je waar je aan toe bent, bij biologisch ook, maar bij geïntegreerd zit je er tussen in te zwabberen."

Binnen het PAGV werd de betekenis van biologische landbouw dankzij het experiment in Nagele wel ingezien. Wat verder bijzonder hielp was dat de Tweede Kamer in 1999 een motie van het PvdA-kamerlid Harm Evert Waalkens aannam. Daarin werd uitgesproken dat er veel meer geld van het onderzoeksbudget van de Wageningen Universiteit aan onderzoek naar biologische landbouw moest worden besteed. In 2008 zou dat aandeel moeten zijn opgelopen tot tien procent. Dat was natuurlijk een geweldige steun in de

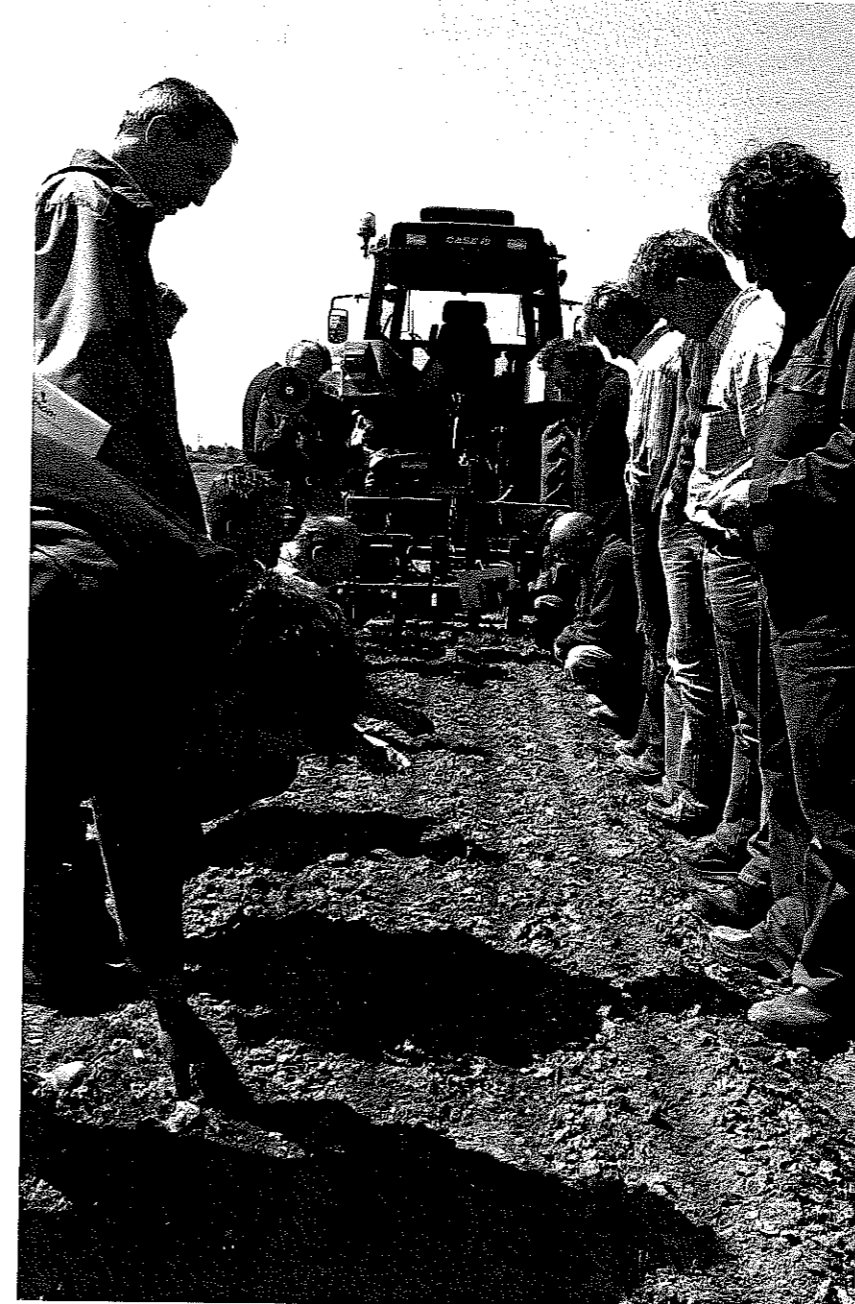
rug, vertelt Wijnands. "Die stroom geld zorgde ervoor dat het onderzoek kon groeien. Daarbij ging het niet alleen om vraagstukken als de akkerbouw en groenteteelt in de volle grond en teeltsystemen die daarbij horen, maar ook om vraagstukken als natuur en landschap, biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid en energie en broeikasgassen." Nadat het onderzoek van het OBS in Nagele was gestaakt, concentreerde het onderzoek van het PPO-AGV, zoals het PAGV was gaan heten, zich op de terreinen van de Prof. Broekemahoeve. Daar werd, net als bij het OBS in Nagele, bewezen dat de biologische landbouw niet antiek of romantisch is maar juist behoorlijk geavanceerd kan zijn. Omdat de onkruidbestrijding zo'n groot probleem is, wordt er met schoffelmachines

[links boven] De Prof. Broekemahoeve aan de Elandweg in Lelystad.

[links midden] Door middel van RTK-GPS (*Real Time Kinematic-Global Positioning System*) kan er met behulp van GPS-satellieten en een basisstation heel nauwkeurig worden geschouffeld. Op de foto het beeldscherm op de tractor.

[boven] Open dag op de Prof. Broekemahoeve. Publiek bekijkt het werk van de wiedzmachine van Pneumat. Zaaiuien, mei 2005.

geëxperimenteerd die door lichtsensoren een gewasplant kunnen onderscheiden. Ze navigeren met behulp van satellieten dankzij een verfijning van GPS-systeem (GPS-RTK, *Real Time Kinematic*). Daarmee kan op de centimeter nauwkeurig worden gewerkt. De volgende stap is dat de machines zelf gaan rijden over de akkers en dus volledig zijn geautomatiseerd. Dergelijke nieuwe technieken maken schaalvergroting in de biologische landbouw mogelijk. De GPS-techniek maakt het ook mogelijk met vaste rijpaden te werken. Dat is van belang voor de bodemvruchtbaarheid en de bodemstructuur, belangrijke thema's in de biologische landbouw. Volgens sommige onderzoekers is de *high tech* in de biologische landbouw zelfs wat te ver doorgeschoten. "We hebben hier het

nieuwste van het nieuwste," zegt dr. ir. Frans van Alebeek die in 2002 als entomoloog bij het PPO-AGV kwam werken.

"Die door GPS aangedreven machines maken kaarsrechte ruggen, spiegelglad aangestoken, zodat ik op honderd meter afstand een leeuwerik zou kunnen zien zitten, als hij er tenminste zat. Want er zou nooit meer een leeuwerik landen. Die heeft er niets meer te zoeken. Alles is zo glad dat er geen schuilplaats meer is voor een torretje. Die kan er niet meer leven. En ik sta daar en ik denk: is dit nog functioneel?"

Biodiversiteit

In het jaar 2005 werd met het programma 'De smaak van morgen' gestart om nieuwe doorbraken te initiëren om de emissies uit de landbouw van pesticiden en meststoffen tot een minimum te beperken. Voor de biologische systemen werd de verdere beheersing van ziekten plagen en onkruiden centraal gesteld. In deze opzet moest de Prof. Broekemahoeve uitgroeien tot het innovatiecentrum voor duurzame teelt in Flevoland. Ook voor dit project werd met een klankbordgroep van biologische boeren samengewerkt. Omdat de te lage kwaliteitsproductie en de te hoge kostprijs de biologische landbouw lange tijd parten speelden, was het streven toch vooral gericht om stapsgewijs richting een duurzame kwaliteitsproductie te komen die aansluit bij de behoeften van de consument.

Ook blijft er op de Prof. Broekemahoeve onderzoek gedaan worden in een geïntegreerd bedrijfsverband. Als je naar de economische kant kijkt, doet de geïntegreerde landbouw het altijd beter, zegt Wijnands. Maar het ligt er maar net aan welke criteria je gebruikt. Andere waarden worden steeds belangrijker. Als je kijkt naar biodiversiteit, natuur en landschap, diervriendelijkheid of de uitspoeling van nutriënten, scoorde de biologische landbouw stukken beter. In maatschappelijk opzicht namen die andere criteria sterk in betekenis toe.

De laatste jaren gaat de aandacht van het onderzoek in Lelystad steeds meer naar die zaken uit.

Andermaal was het Vereijken die aan de basis daarvan stond. "Landbouw is niet alleen inkomensverwerving, niet alleen voedselproductie," zei hij in 1989 al in een

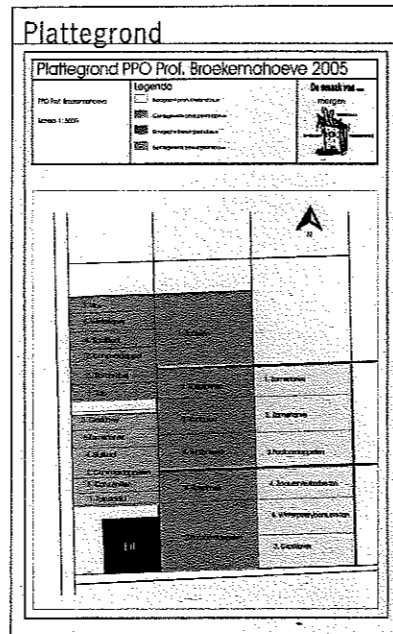
interview. "Het is ook leefbaarheid van het platteland, beheer van groene ruimte, het handhaven van een gevarieerde natuur, het heeft te maken met geestelijk en lichamelijk welbevinden van mens en dier." Hij vond dat het streven naar biodiversiteit een andere omgang met het landschap, natuur en milieu noodzakelijk maakte en dat het Wageningse onderzoek zich ook daarop moest richten. Het 'grote' Wageningen bleef terughoudend. Bij het PAGV namen collega's en geestverwanten van Vereijken echter wel de handschoen op.

"We hebben veel te lang gezeten op productieverhoging," zegt Van Alebeek. "Dat heeft vervelende neveneffecten gehad voor andere maatschappelijke functies. Die zijn uit de landbouw verdwenen. Biodiversiteit, het landschap als nevenverschijnsel: het is mijn drijfveer om de biodiversiteit weer terug te brengen. Er zijn win-win situaties te creëren." Van Alebeek beschouwt dit als meer dan noodzakelijk als wordt gekeken naar de schaarste aan grondstoffen in de niet eens zo verre toekomst. Een groot deel van de kunstmest is gebaseerd op aardolie als grondstof en dat geldt ook voor gewasbeschermingsmiddelen. "Dan zullen we terug moeten vallen op andere methodes en functies. De natuur biedt heel veel. We mogen dit niet op zijn beloop laten. We moeten de natuur weer in de landbouw integreren." Voor Van Alebeek is het duidelijk dat de landbouw zich in twee richtingen ontwikkelt: schaalvergroting en natuurlandbouw. Volgens hem moet de aandacht naar beide uitgaan en moeten de onderzoeksinspanningen dus ook op beide aspecten zijn gericht.

Frans van Alebeek is de man van de akkerranden en de biologische bestrijdingsmethode: "Als jongetje was ik al geïnteresseerd in vlindertjes en insecten en toen ik biologie ging studeren zeiden ze al snel: als je van insecten houdt moet je naar Wageningen, de studie Plantenziektenkunde." Hij kreeg daar te maken met professor Jan de Wilde, die zoveel furor had gemaakt met de geïntegreerde bestrijdingsmethode. Van Alebeek had er geen boodschap meer aan. "Met mijn liefde voor vlinders werd mij geleerd hoe ik ze moest doden door het gebruik van landbouwbestrijdingsmiddelen en dat motiveerde mij niet erg." Rond die tijd ging De Wilde met pensioen. De nieuwe hoogleraar Entomologie heette dr. Joop van Lenteren,

de pionier van de biologische gewasbescherming in Nederland, een man die al in de jaren zeventig in de kassen in het Westland de sluipwespjes liet rondvliegen en de tuinders met weinig moeite voor zijn methode wist te winnen. Van Alebeek: "Bij biologische bestrijding van plagen moet je je erg verdiepen in de biologie en het gedrag van beesten en dat vond ik zeer inspirerend."

Van Alebeek kwam in 1998 bij het proefstation in Lelystad. Toen was er in Nagele net een groot experiment gestart om met behulp van de natuur op een landbouwbedrijf plagen te onderdrukken. De gedachte was: meer biodiversiteit leidt tot meer stabiliteit, tot een beter natuurlijk evenwicht. En simpele systemen leiden tot plagen. In Engeland, waar de jacht heel populair is en in de jaren zestig en zeventig een sterke afname van het aantal fazanten en patrijzen viel te constateren, kwam een beweging op gang om meer te doen voor akkervogels. Als je nu de buitenste randen van de graanpercelen, de akkerranden, laat staan en daar de insecten ook niet gaat bestrijden zodat er veel meer bloemen en onkruiden zouden staan, dan zou de achteruitgang van de fazanten en patrijzen ook een halt kunnen worden toegebracht, zo luidde de gedachte. Dan konden die vogels daar hun zaadjes en insecten vinden. "En

[linksboven] **Plattegrond van de Broekemahoeve.**

[linksonder] **Frans van Alebeek geeft op het OBS in Nagele uitleg tijdens een cursus over 'organic farming', 2 september 2005.**

[onder] **Artikel in Trouw**

[geheel onder] **Bloemrijke sloot op het OBS in Nagele.**

wat bleek," vertelt Van Alebeek, "langs die randen bevatte het veld veel minder bladluizen. De spinnetjes en torretjes vreten die gewoon weg. In Engeland is dat verder ontwikkeld tot *beetle-banks*, stroken waar 's winters een hoop spinnen en loopkevers kunnen wegkruipen en in de lente lopen die beestjes het veld in en eten die bladluizen."

In Nagele kwam men toen tot het idee om een proef te nemen en een akkerbouwbedrijf met zes gewassen in rotatie zonder akkerranden en een zelfde akkerbouwbedrijf met akkerranden dat zo was ingericht dat er een soort netwerk ontstond waarin zowel de diversiteit als de intensiteit gevarieerd was. Men zocht dus naar de optimale verhouding tussen hoeveelheid land en hoeveelheid akker en hoe divers die randen moeten zijn om effect te hebben op de plaag. Van Alebeek: "Het was een visionaire en revolutionaire stap van PPO om te zeggen: hier gaan we in investeren. Want toen we startten was er nog geen subsidie van de overheid. Het werd gecombineerd met het bedrijfssystemenonderzoek. En we hebben het zeven jaar vol kunnen houden, van 2000 tot 2007." Tot een daverend succes leidde dit overigens niet, beaamt Van Alebeek. "Maar aan de andere kant boekten we wel mooie resultaten en door de publiciteit die we eraan hebben gegeven,

met open dagen met lezingen, met artikelen, is het wel de kern geweest van wat wij in Nederland nu functionele agrobiodiversiteit noemen."

De zaak raakte in een stroomversnelling. Door milieuwetgeving was LTO Nederland (Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland) wel gedwongen na te denken over gewasbescherming. Er stonden zoveel middelen ter discussie, er kwam wetgeving rondom spuitvrije zones en men had het over teeltvrije zones. De gewone boer lag er echt niet wakker van, vertelt Van Alebeek. "Die heeft nog steeds het idee van, nou, we kunnen gewoon doorgaan zoals we nu werken, de middelen zijn toch getest, we werken toch al schoon." Maar binnen de LTO kreeg men in de gaten dat de landbouw echt niet op dezelfde voet kon doorgaan.

In die tijd hield professor Van Lenteren een visionaire lezing die veel indruk maakte. Dat leidde tot een projectbeschrijving binnen de LTO over natuurlijke plaagbeheersing. Juist rond die tijd bleek uit onderzoeksresultaten van het PPO dat dankzij de akkerranden meer nuttige insecten in de aardappelvelden voorkwamen en minder bladluizen. Het proefstation kreeg de opdracht dit verder te ontwikkelen op de proefboerderij. "Toen schrok ik me dood als onderzoeker," zegt

Van Alebeek. "Want wat wisten we eigenlijk? Werkt het ook in wortelen, werkt het ook in spinazie en in kool? Wil je nu al naar praktijkbedrijven? Stel dat het mislukt." Toch kwam het ervan, in 2004 in de Hoeksche Waard en op een iets kleinere schaal dan waaraan aanvankelijk werd gedacht: het LTO-project Functionele Agrobiodiversiteit (FAB). Van Alebeek vond het "een draak van een term, maar ondertussen is het wel gemeengoed. Als je FAB zegt weet iedereen het waar je het over hebt."

De zogenaamde FAB-projecten (in 2008 ging een tweede project van start) ontwikkelden zich tot duurzaam bodembeheer. Geleidelijk aan werd het dus ook een breder begrip met aspecten als bodemvruchtbaarheid, bodemstructuur, waterbergend vermogen, ziekten in de bodem, schimmels en aaltjes. En dat is een zeer complexe materie, zegt Van Alebeek.

"Van de bodem is eigenlijk nog vrij weinig bekend. Er is veel te beïnvloeden door het type mechanisatie, door wel of niet onder natte omstandigheden te bewerken, wel of niet te ploegen en niet in de laatste plaats door het organisch stofgehalte te sturen. Want onder een weide bijvoorbeeld zitten net zoveel beestjes in kilogrammen als het gezamenlijke gewicht van de koeien die erop lopen."

Ook het akkerrandenonderzoek begon bij het OBS in Nagele. Er werden niet dezelfde resultaten geboekt als met chemische gewasbescherming, maar de uitkomsten waren niettemin bevredigend. In het begin werd bijna twintig procent van de oppervlakte ingericht als akkerrand. Deze extreme situatie was nodig om aan te tonen dat er een gunstige invloed van uitging. Het kwam neer op simpel tellen. De onderzoekers zagen de beestjes in grote aantallen overwinteren en de akker inlopen, en constateerden per gewas wat het effect was (in aardappelen en spinazie deden de diertjes het goed, maar in kool veel minder omdat dat gewas een waslaag heeft en daardoor moeilijker is te beklimmen). Het is een complex verhaal. Van Alebeek:

"We hebben verschillende groepen nuttige beestjes in de natuur, lopende en vliegende soorten, duizenden. De grootte is van invloed bij lopende beestjes. Een grote kever loopt wel tientallen meters per

Telling van slakken op het OBS in vier vakken van een vierkante meter in de bufferrand met zomertarwe.

dag en een kleine maar een paar meter. De grootste afstand die we kunnen meten is vijftig meter. Daar is het effect van de akkerrand nog aanwezig. Dat betekent dat akkerranden honderd meter uit elkaar kunnen liggen. Vliegende beesten zijn gecompliceerder. Ze hebben een grote energiebehoefte. Moeten regelmatig nectar drinken om te vliegen, en een aantal gaat pas eieren leggen als ze gevoed zijn waarna de larfjes de bladluis opeten. Hun actieradius is ongeveer één kilometer. Maar daar zijn we nog niet heel zeker van. Je hebt verschillende randen nodig en het omringende landschap speelt ook een rol."

In Nagele en op andere bedrijven werd ook beproefd wat de resultaten waren als er een minder groot percentage van het bouwland in akkerranden werd omgezet en hoeveel onproductief land aan bermen en slootjes er eigenlijk in de nabijheid van bouwland lag. Want akkerranden zijn misschien wel mooi en nuttig, maar geen enkele boer zou zomaar bereid zijn om daaraan een groot areaal grond aan op te offeren. Van Alebeek:

"Want wat bereikt de boer dan? Dan bereikt hij dat hij bij granen een of twee insecticidenbespuitingen weg kan laten, in consumptieaardappelen idem dito, terwijl de middelen die daarvoor ingezet worden niet tot de duurste middelen

Ook werden er op het OBS padenpoelen aangelegd om de biodiversiteit te bevorderen.

behoren. De bespuitingen doet hij meestal toch al vanwege de schimmelproblematiek. Hij bespaart dus nauwelijks arbeid, een of twee tientjes chemische middelen, maar hij zet daarvoor duizend tot vijftienhonderd euro weg uit zijn productie. Bedrijfseconomisch kan het nooit uit. Dus hebben wij subsidies nodig voor akkerranden en moeten anderen ervoor betalen. Dan ga je kijken wat voor functies hebben die akkerranden nog meer?"

Ecologische aspecten

De akkerrand is niet enkel het domein van kevers en vlinders. Maar ook van veldleeuwen, hazen, egels en mooie bloemetjes. Dit is niet alleen een kwestie voor de boer of voor de landbouw, maar voor de samenleving als geheel. Door bloemen in te zaaien wordt ook de recreatie bevorderd. Voor wandelaars en fietsers wordt het aantrekkelijker, het wordt aantrekkelijker om er te wonen. Van Alebeek: "Als biodiversiteit in het landelijke gebied van belang wordt gevonden, als er waarde wordt gehecht aan schoon water en schone bodems, dan kan je de boer niet alleen met die boodschap opzadelen, dan zeggen we tegen waterschappen en provincies: betaal daar maar aan mee." Volgens Van Alebeek is er heel wat mogelijk, bijvoorbeeld door de bestaande landschappelijke structuur te benutten. Hij noemt het

voorbeeld van de Zeeuwse eilanden en de Hoeksche Waard. In Zeeland fungeerden de binnenlandse dijken en kaden die de polders scheiden als een soort akkerrand. Door de begroeiing op die dijken komt er weinig bladluis voor in de gewassen. Maar in de polders van de Hoeksche Waard houden grazende schapen de dijken kaal. De afstand tussen de dijken en de vele kreekjes bleken ideaal om ook daar de dijken te laten begroeien. "Het is een fantastisch netwerk. De vuistregels passen daar precies. Alleen de huidige vegetatie is er niet geschikt." Bij een andere omgang met het landschap kan er dus ook heel wat worden bereikt, aldus Van Alebeek. Het zijn projecten met een lange adem, zegt hij. Het is duur, langlopend onderzoek. Eén seizoen is geen seizoen. "Er is de afgelopen vijf jaar op de akkers met akkerranden in de Hoeksche Waard geen bladluis aangetroffen, maar dat bleek ook zo bij gewone boeren te zijn. Pas afgelopen jaar hadden we eindelijk eens een keer een goed bladluizenjaar, voor ons dan. Toen konden we het verschil duidelijk constateren. Toen bleken we het te redden." Er zitten heel wat meer haken en ogen aan. Ondernemers kunnen niet zomaar de boel de boel laten en denken dat de bescherming vanzelf komt als er akkerranden liggen. Ze moeten steeds weer kijken of de natuurlijke vijanden het goed doen of dat ze op een gegeven moment toch moeten optreden. Van

Alebeek: "Het komt voor dat er na jaren toch weer een plaag komt, ondanks al die spinnetjes en loopkevers. Dat moet hij wel op tijd in de gaten hebben."

Evenmin is het eenvoudig de medewerking van andere instanties te krijgen. Waterschappen moeten bijvoorbeeld bereid zijn om mee te werken. Die moeten bereid zijn tot een ander dijkbeheer. En als die bij het schonen van sloten de kwak modder op de slootoevers werpen, ligt zo'n rand weer vol met nutriënten terwijl veel akkerranden het juist moeten hebben van een schrale bodem. Omdat dat wel de gemakkelijkste methode is, natuur niet tot hun kerntaken behoort, ze er weinig belang bij hebben en ze voor het wel en wee van akkerranden weinig belangstelling hebben, levert dat heel wat problemen op. Dankzij de Kaderrichtlijn Water staat biodiversiteit ook daar wat hoger op de agenda. "Mijn rol als onderzoeker is veel meer die van ambassadeur geworden, van onderhandelaar om belangen en doelen te matchen," zegt Van Alebeek.

"Ik doe ook nauwelijks nog onderzoek naar beestjes. Ik ben veel meer bezig met gebiedsprocessen. Terwijl wij de ontwikkeling in de praktijk aan het uitrollen zijn, leeft bij ons, onderzoekers, dat de onderliggende kennis en onderbouwing eigenlijk heel smal is. We zouden heel graag onderzoek willen doen om het voor andere gewassen te bewijzen maar daar is de laatste jaren nauwelijks budget voor. Het is heel veel telwerk in het veld. Mede door de Europese regelgeving worden er nog maar weinig gewasbeschermingsmiddelen getolereerd. Ik moet dus bij heel lage dichtheden te bewijzen dat mijn methode beter is dan de gangbare gewasbescherming. Om verschillen te kunnen meten moet ik gigantische telinspanningen doen. Dat is een enorm dilemma. Daardoor worden wij als onderzoekers in een moeilijke positie gemanoeuvreed, omdat je wel iets aan de ondernemers belooft terwijl iets maar een klein stukje is bewezen. De rest is vermoeden en als het een keer mis loopt ben je je hele geloofwaardigheid kwijt en dat zou doodzonde zijn. Dan kan je gemakkelijk door het ijs zakken."

Ondanks de groeiende belangstelling voor biodiversiteit is hij bang dat akkerranden

een hype waren, waar wel even geld voor beschikbaar kwam maar dat die geldkraan plotseling wordt dichtgedraaid. "Politiek is wel steeds meer korte termijn. Ook op het gebied van het onderzoek. Een project van vele jaren is ondenkbaar. Nu is dat hooguit twee jaar en dan mag je blij zijn. En dan kun je een aantal van dit soort vragen niet goed aanpakken."

De monodisciplinaire expertise verdwijnt bij PPO. De naam geeft het duidelijk aan. De echte pure plantenteeltspecialist is aan het verdwijnen, evenals de witlofspecialist, de graanspecialist en de bemestingsspecialist. Mensen hebben bredere taken gekregen, zijn meer gericht op die omgeving. Het onderzoek kreeg een multidisciplinair karakter. Het idee dat er een correctie nodig is, dat de zuiver op productie gerichte landbouw landschappelijk en maatschappelijk voor een ongewenste verstoring heeft geleid, leeft er alom. "Het beleid van Mansholt in de jaren vijftig legde de basis voor de scheiding tussen landbouw en natuur en landschap," zegt dr. Andries Visser die in 1997 bij het proefstation werd aangesteld om de onderzoekslijn 'agrarische natuur en landschapsbeheer' op te zetten. "We zijn het pad opgegaan van maximale productie tegen minimale kostprijs, en daar waar vroeger natuur en landbouw vrij nauw en vanzelfsprekend verbonden waren, is dat de afgelopen veertig à vijftig jaar volledig van elkaar weggeraakt."

Als student was Visser al onder de indruk van het onderzoek in Nagele naar de biologische landbouw en toen in Lelystad het vraagstuk aan de orde kwam hoe je natuur weer een plek zou kunnen geven kon hij er als ecofysioloog aan de slag. Zo legde hij onder meer de basis voor het akkerrandenproject van Van Alebeek. Dat was bij lange na niet het enige project om het belang van functionele agrobiodiversiteit onder de aandacht te brengen en verder te ontwikkelen. Om de achteruitgang van de biodiversiteit een halt toe te roepen en aan die ontwikkeling een positieve draai te geven waren meer op de praktijk gerichte onderzoeken nodig. Een stokpaardje van Vereijken was al dat je naast de ecologische hoofdstructuur moest zorgen voor een ecologische infrastructuur. Het gebeurde onder de noemer 'agrarische natuur en landschapsbeheer'. Dat was toen een redelijk nieuwe onderzoekslijn, aldus Visser. "Het was leuk dat op te zetten. Met vragen

als: hoe kan de landbouw ook weer diversiteit produceren? Is het alleen een dienst waar subsidie op komt, of kan het ook weer een deel van het systeem zijn, dus ook voordeel hebben voor de landbouw zelf. Want dan pas krijg je een systeem dat die boer er ook iets mee wil."

Stadslandbouw en wijkboeren

Een recent project waarmee Andries Visser bezig is, is de stadslandbouw. Als wordt onderkend dat naast de grootschalige landbouw ook ruimte moet zijn voor een ander soort landbouw met andere functies dan alleen een zo efficiënt mogelijke voedselproductie, dan biedt de stadslandbouw nog bijzonder veel mogelijkheden. Daarvan is Visser overtuigd.

"Sinds de Wet op de Ruimtelijke Ordening hebben we stad en land eigenlijk gescheiden. De stad is voor het ministerie van VROM, het platteland is voor het ministerie van LNV. Bij die moderne Vinex-wijken zie je ook scherpe grenslijnen. De stad is bijvoorbeeld afgesloten door een rondweg en je kunt dat platteland helemaal niet in. Ook iets als afvalverwerking is nu gescheiden in een volledig stadsircuit en een plattelandscircuit. Verder valt te constateren

dat landbouw eigenlijk niet meer kan concurreren met de rode (de stedelijke) functies. Als de stad oprukt, verdwijnt de landbouw. Dat heeft nadelen. De afstand stad en platteland wordt groter."

Met het project Stadslandbouw wordt beoogd die kloof te dichten en stad en land weer meer te integreren. Nu is het zo dat de productie van de Nederlandse landbouw voor een belangrijk deel naar een ver buitenland verdwijnt. Omgekeerd liggen in Nederland producten uit een ver buitenland in de winkel. Op de keper beschouwd is dat een uiterst merkwaardige en onwenselijke situatie, meent Visser. Aardappelen en granen kunnen best lokaal worden geproduceerd. Met sla, broccoli, melk en zelfs vlees kan dat ook. Door lokaal te produceren worden er minder voedselkilometers gemaakt, dus daarmee kan milieuwinst worden geboekt. "Het is maar net welk patroon je wilt volgen en welke afspraken er worden gemaakt. Als je aan de vermindering van de CO₂-emissie wil voldoen, is dit een prima middel." Met stadslandbouw wordt meer beoogd. Wereldwijd is het een fenomeen aan het worden en per stad kunnen de doelstellingen verschillen. Ken Livingstone zag destijds als

Stadslandbouw in Almere.

